

Nekrologer

ERIK RASMUSSEN

20. april 1917 – 12. oktober 1995

Professor, dr.phil. Erik Rasmussen, som mange ser som den centrale figur i udviklingen af statskundskab som dansk universitetsdisciplin og samfundsvidenskabeligt forskningsfelt, døde 12. oktober 1995, godt en halv snes år efter, at han som 67-årig havde ladet sig pensionere.

Erik Rasmussen blev student i 1935. Dengang eksisterede muligheden for at »studere politik« på universitetet ikke, selv om tiden i øvrigt lagde op til det for unge med engagement i samfundsmæssige spørgsmål; han overvejede økonomi, men endte med historie som hovedfag og dansk og tysk som bifag. Cand.mag. blev han i 1942. Han blev hurtigt gymnasielærer, først ved Statens og Hovedstadskommunernes Kursus til Studentereksamen, senere ved Skt. Annæ Gymnasium. Han var aktiv i Gymnasieskolernes Lærerforening og blandt andet formand i en for GL vanskelig situation 1958-59. Desuden havde han været medlem af Det radikale Venstre siden de unge år, og han stillede op som folketingskandidat i Helsingør i 1957. Siden koketterede han med, at det primært havde været for at lære noget om praktisk politik, inden han skulle være professor i statskundskab.

På denne baggrund af almindeligt undervisnings- og organisationsarbejde er det imponerende, hvad Erik Rasmussen overkom på den videnskabeligt-faglige front i løbet af 1950'erne, hvor han publicerede væsentlige arbejder inden for tre forskellige felter. Det siger sig selv, at denne arbejdsindsats ikke ville have været mulig uden en meget betydelig opbakning og forståelse fra familiens side.

En artikel i *Historisk Tidsskrift* (1950) om Kurantbankens grundlæggelse blev i 1955 fulgt af disputatsen *Kurantbankens Forhold til Staten 1737-73*, et grundigt og redeligt, men måske også lidt snævert historisk-økonomisk arbejde. Samtidig var han imidlertid allerede i fuld gang med sit andet store forsknings- og publiceringsfelt, nemlig perioden fra omkring 1. Verdenskrig til slutningen af mellemkrigstiden. Denne periode skrev han om dels i *Historikergruppens Danmarkshistorie* (1950-51), dels (sam-

men med Roar Skovmand) i *Det radikale Venstre 1905-1955* (1955), som er blevet stående som en bredt anerkendt partihistorie, fordi de to forfattere kombinerede politisk engagement med faglig seriøsitet og afbalanceret dømmekraft.

De to næsten samtidshistoriske arbejder blev inden længe suppleret med to, der nok tidsmæssigt lå placeret i den samme periode, men som indholdsmæssigt i højere grad pegede fremad mod det felt, hvor Erik Rasmussen skulle komme til at lægge sin manddomsgerning. Bogen om *Statslånskrisen 1919* (1957) tog med udgangspunkt i en omhyggelig analyse af en konkret parlamentarisk-historisk hændelse fat på mere principielle spørgsmål i relation til udviklingen af en forståelse af dansk parlamentarisme, altså den form for case-studie, som Mogens N. Pedersen tyve år senere i *Festskrift til Erik Rasmussen* (1977) pegede på som særlig interessant for fagets teoriudvikling. At tiden også rakte til kortere behandlinger af det britiske kabinetsstyre i dette århundrede og en kobling mellem svenske teoridannelser om parlamentarisme og den danske praksis nævnes kun for fuldstændighedens skyld. Den anden afhandling, der også pegede fremad, var en stor tidsskriftartikel om »Georgeismen som element i det social-radikale idékompleks indtil o. 1920« (1958), som viste, at Rasmussen allerede tidligt også interesserede sig for teori- og idéhistoriske spørgsmål.

Denne imponerende energi har nok ikke været helt uden forbindelse med, at Rasmussen underhånden var blevet orienteret om, at oprettelsen af et universitetsstudium i statskundskab – med tilhørende institut og professorater – var under planlægning ved Aarhus Universitet, hvor idémændene mente, at han utvivlsomt kunne være en interessant ansøger.

I 1959 blev Erik Rasmussen da også udnævnt som en af de to første professorer i statskundskab, i Rasmussens tilfælde »med særligt henblik på den politiske idéhistorie«. Den anden af det nye fags *founding fathers* blev dr.jur. Poul Meyer.

Erik Rasmussen, som altså på dette tidspunkt var i begyndelsen af fyrrerne, drog så vestpå til en helt ny tilværelse, hvor opbygningen af et nyt studium og etableringen af et universitetsinstitut skulle foregå samtidig med, at han og Poul Meyer sammen skulle finde ud af, hvad deres nye fag dels rummede andre steder, dels skulle rumme i sin danske udformning. Den intellektuelle og arbejdsmæssige udfordring må have været enorm, også langt større end den organisatoriske side af sagen, hvor man må erindre sig, at det hele foregik før eksplosionen i studentertal sidst i 1960'erne og først i 1970'erne.

Monumentet over Erik Rasmussens indsats i disse år er lærebogen

Komparativ politik 1-2 (1968-69; 2. udg. 1971-72; svensk udg. 1969), hvor han på baggrund af sit arbejde med at orientere sig i – og forholde sig kritisk til – den allerede dengang betydelige udenlandske litteratur udviklede sin egen opfattelse af, hvad der skulle med i den danske universitetslærebog i statskundskab. At bogen først udkom i kompendieform, således at den dels kunne foreligge hurtigt til undervisningen, dels blive prøvet af der, siger næsten sig selv. Men netop denne etablerings- og opbygningssituation bidrog til den følelse af pionerånd, som prægede miljøet, og som mange af det nye studiums første studenter stadig husker som én blandt mange kvaliteter ved at læse statskundskab i 1960'erne.

Den organisatoriske, pædagogiske og formidlingsmæssige pionergering, som Erik Rasmussen – sammen med Poul Meyer og andre kolleger – ydede i det nye fags første tiår, blev mødt med betydelig respekt, fra fagfæller rundt omkring, fra fagets egne studerende og fra de århusianske historiestuderende, der også nød godt af den nye professor og det nye fag.

Respekten var ikke blevet mindre, da Rasmussen i 1965 barslede med sit bind i *Politikens Danmarkshistorie*, som havde fået den sigende titel »Velfærdsstaten på vej. 1913-1939«. Her var tale om en form for (næsten) samtidshistorie, som man ellers ikke kendte meget til i Danmark, idet bredere teoretiske begreber mere eller mindre eksplicit blev brugt til at strukturere forståelsen af den nærmeste fortid. *Velfærdsstaten på vej* er utvivlsomt Rasmussens mest vellykkede historiske arbejde, formmæssigt såvel som i sin syntese mellem teoretisk og empirisk forståelse af den periode og de processer, som han beherskede så eminent. Bogen har da også i ikke ringe omfang virket inspirerende på senere brede fremstillinger af periodens almindelige historie.

Det er i det hele taget bemærkelsesværdigt, at Rasmussens to absolutte hovedværker – *Komparativ politik 1-2* og *Velfærdsstaten på vej* – i så høj grad lægger vægt på formidling. Man kan vel – med en formulering, han selv brugte i forbindelse med en senere bog – se dem som et »resultat af forskning«. Rasmussen var nok forsker, men hans egentlige indsats lå nok så meget i en eminent evne til at sammenfatte, systematisere og videreformidle til andre, således at forskningsresultaterne indgår i en sammenhæng med pædagogisk sigte. Derfor blev – set i et længere perspektiv – hans egentlige hovedindsats den påvirkning, han via sin samlede pædagogiske indsats som lærer og formidler øvede på andre, naturligvis især studenter og kolleger, og det navnlig gennem de normer, han hyldede, og det faglige niveau, han satte.

Rasmussens pædagogiske indsats strakte ikke kun til universitetsundervisningen, men kom også på forskellig vis opbygningen af samfunds-

fag i gymnasiet til gode, idet han blandt andet var medlem af Undervisningsministeriets Læseplansudvalg 1958-60, ligesom han var med til at redigere et meget brugt lærebogssystem, hvortil han selv bidrog med bindet *Politik* (1968 og senere udg.).

Ændringerne i universiteternes styrelsesforhold i 1970 var ikke Rasmussens kop the, og forholdet mellem ham og yngre, ikke-professorale kolleger havde da også i årene forinden af og til været lidt anspændt. Men der var efter 1970 også behov for at få tingene til at fungere, og Rasmussen accepterede trods alt den nye tids vilkår. Han blev efter opfordring fra mange sider valgt som dekan for Det samfundsvidenskabelige Fakultet, og der var efterfølgende bred enighed om, at hans dekanat i høj grad havde været til gavn for fakultetet. Han blev også rektor for Aarhus Universitet (1976-77) på et tidspunkt, hvor et *interregnum* skulle fyldes ud.

Som 1950'erne havde været præget af en betydelig publiceringsvirksomhed inden for mange felter, og 1960'erne havde været helliget udviklingen af det nye danske universitetsfag statskundskab, blev 1970'erne således det årti, hvor Rasmussen i højere grad blev universitetsadministratoren og -politikeren.

Alligevel fik han tid til at skrive om *Lighedsbegreber* (1981), som blev præsenteret som et resultat af videnskabeligt arbejde, men som netop havde til hensigt af gøre lighedsdebatten klarere, ikke bare mellem samfundsforskere, men i offentligheden i det hele taget, og det eneste krav, bogen efter Rasmussens opfattelse stiller til sin interesserede læser, er »villighed til at tænke under læsningen«. Den velskrevne og stramt formulerede bog kunne bestemt bidrage til at gøre denne debat klarere, men det er – igen – karakteristisk, at bogen netop viser Erik Rasmussen som formidleren af vanskeligt stof, som den tålmodige pædagog, der så gerne ser, at eleverne – her altså offentligheden – forstår, hvorledes sammenhængene egentlig er.

Rasmussens to sidste større arbejder kom – muligvis tilfældigt – til at ligge i hver sin form for forlængelse af de to arbejder fra sidst i 1950'erne, der placerede ham dels som parlamentarismeteorikeren *par excellence*, dels som teori- og idéhistoriker.

Socialdemokratiets vaklende forhold til »finanslovsnormen« i 1983 – og det faktiske brud med den senere i 1980'erne – fik Rasmussen til at gennemføre en større undersøgelse af denne norms udvikling siden 1894, hvis resultater blev publiceret i *Historie* (1985), medens en opfølgende, mindre artikel kom i *Politica* (1989). Normens indhold blev minutøst fastlagt, og politikerne fra forskellige partier blev holdt omhyggeligt fast på deres udtalelser og stemmeafgivning. Hermed fik Erik

Rasmussen brugt sin indsigt i en aktuel og både politisk og politologisk relevant analyse, der afrunder denne del af hans forskning, og som så at sige binder den sidste sløjfe på et centralt tema. Det var ham utvivlsomt ikke ukært – selv om det generede ham, at tidligere studenter fra Institut for Statskundskab som politikere havde kunnet opføre sig, som de gjorde.

Desuden viser denne undersøgelse, hvorledes han mente, at historie og politologi kunne supplere og berige hinanden, idet et historisk materiale blev analyseret på grundlag af en politologisk problemstilling. I øvrigt var netop forholdet mellem historie og statskundskab, mellem hans egen uddannelse og hans »manddoms muse«, som han kaldte politologien, et emne, som han flere gange vendte tilbage til i markante disputatsoppositioner (for eksempel ved Erling Bjøls og ved John Martinussens disputatsforsvar).

Det andet arbejde, som trækker en tråd tilbage til 1950'erne, er den lille bog *Complementarity and Political Science. An Essay on Fundamentals of Political Science Theory and Research Strategy* (1987). Her er der imidlertid tale om et bemærkelsesværdigt forsøg på at sprænge rammer, idet Rasmussen søger at udvikle langt mere originale tanker, end hans hidtidige forskning og formidling ellers havde været præget af. Som titlen viser, er der tale om et forsøg på at analysere grundlæggende teoretiske og forskningsteoretiske spørgsmål ved at spørge, om nogle af de grundlæggende problemer i statskundskab (og dermed også i samfundsvidenskaberne generelt) først for alvor lader sig forstå ved bevidst brug af en parallel til det Bohr'ske komplementaritetsbegreb. Afhandlingen, som også – om end mere indirekte – har karakter af at være et fagligt testamente, havde Rasmussen oprindeligt – efter sin pensionering – indleveret med henblik på antagelse til forsvar for doktorgraden i statskundskab, men bedømmelsesudvalget vendte tommelfingeren nedad. At noget sådant kunne overgå den ene af fagets to grundlæggere i Danmark var ikke helt nemt at tackle i miljøet, men det kunne åbenbart ikke være anderledes.

Det går som en rød tråd gennem Erik Rasmussens virke som forsker, igangsætter, pædagog og administrator, at han stillede høje krav om kvalitet, både til sig selv og andre. Det var – for at bruge et udtryk, som han yndede – ganske afgørende, at tingene var »på niveau«. Det var dette krav om kvalitet såvel i tanke som gerning, der var bestemmende for hans forhold til sine omgivelser og for omgivelsernes forhold til ham.

Hvis mennesker var overfladiske, inkonsistente eller usagligt postulerende, vandt de hverken hans opmærksomhed eller anerkendelse. Hvis idéer og forslag var uigennemtænkte eller løst funderede, kunne

han ikke tage dem alvorligt. Han kunne derfor til trods for sit rolige og næsten kølige gemyt blive ganske barsk i faglige diskussioner, såvel på skrift som i tale, hvilket både faghistorikere og tidligere studenter indimellem fik at mærke. Og derfor fik han også et ry som konservativ – nærmest reaktionær – i de universitetspolitiske opgør sidst i 1960'erne og i løbet af 1970'erne, fordi han ikke blot forsvarede de kompetentes – dvs. professorernes – positioner, men også var afvisende over for mange af tidens modeprægede idéer og reformkrav.

Kravet om kvalitet var også bestemmende for omgivelsernes forhold til Erik Rasmussen. Han var – med en formulering, som er hentet fra hans egen beskrivelse af Poul Meyer i en anmeldelse af dennes politiske erindringer – »et blufærdigt menneske som ikke vilde gramses på«. Han kunne derfor virke noget utilnærmelig; det var længe således, at man var »Des« med Erik Rasmussen, indtil *han* bestemte, at man havde kvalificeret sig til hans anerkendelse.

Ved siden af kravet om kvalitet var det karakteristisk for Erik Rasmussen, at han var åben og villig til debat med anskuelser, der stred mod hans egne grundlæggende opfattelser.

Han videnskabsteoretiske grundsyn synes at være lagt fast forholdsvis tidligt i kredsen af radikale historikere, og han pegede selv på Erik Arup og – især – den langt fra ukontroversielle Albert Olsen som sine læremestre. Dette grundsyn kan bedst betegnes som en materialistisk historieopfattelse til forskel fra den marxistiske historiske materialisme, således som han selv formulerede det i debat med Curt Sørensen og John Martinussen. Denne materialistiske historieopfattelse er grundlæggende udtryk for en ikke-deterministisk politisk sociologi, hvor virkeligheden opfattes som et samspil mellem et stort antal faktorer, og hvor forståelsen af samspillet komplicerede karakter hviler på både normative og empiriske forudsætninger. Han afviste derfor selvsikre påstande om at sidde inde med den endelige og fuldstændige sandhed og fremhævede i forlængelse heraf – således nærmest programmatisk i sin kombinerede jubilæums- og afskedsforelæsning i 1984 (trykt i *Politica*, 1984) – erkendelsestrangen som en overordnet og regelbundet værdipræmis i videnskaben. Hans samfundssyn og historieopfattelse hvilede med andre ord på en grundlæggende videnskabsteoretisk pluralisme, men hans anerkendelse af folk med andre grundopfattelser forudsatte naturligvis, at de kunne leve op til hans kvalitetskrav.

Kravene om kvalitet og værditeoretisk pluralisme, som var karakteristiske for Erik Rasmussen som personlighed, er de centrale træk, hvormed han prægede det Institut for Statskundskab, som han grundlagde sammen med Poul Meyer og over en godt 25-årig periode opbyggede sam-

men med en hurtigt voksende skare af kolleger. Instituttets udvikling – og dets placering i både det danske og det internationale forskningsmiljø – var for ham en løbende bekræftelse på, at de to hovedkrav var rigtige at stille. Disse krav er i særlig grad væsentlige i en tid med stigende konkurrence også inden for den akademiske verden og hastigt ændrede krav og udfordringer fra det omgivende samfund.

Derfor skylder Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet Erik Rasmussen tak for den måde, hvorpå han siden instituttets oprettelse bidrog til udviklingen af dets evne til at overleve og udvikle sig.

Jørgen Elklit og Palle Svensson